

ΝΙΚΟΣ Α. ΠΑΣΧΑΛΟΥΔΗΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ
ΤΗΣ ΝΙΓΡΙΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΙΣΑΛΤΙΑΣ

ΕΚΔΟΣΗ
ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ
ΝΟΜΟΥ ΣΕΡΡΩΝ ΜΕ ΕΛΡΑ ΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2007

ΝΙΚΟΣ Α. ΠΑΣΧΑΛΟΥΔΗΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ
ΤΗΣ ΝΙΓΡΙΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΙΣΑΛΤΙΑΣ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ ΗΧΟΓΡΑΦΗΣΕΩΝ

ΕΚΔΟΣΗ
ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ
ΝΟΜΟΥ ΣΕΡΡΩΝ ΜΕ ΕΛΡΑ ΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2007

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΟΖΙΚΑΣ

Δρ Φιλ. Ερευνητής Κέντρου Λαογραφίας Ακαδημίας Αθηνών

**ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΜΕΘΟΔΟΥ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ, ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ
ΜΙΑ ΤΟΠΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ
ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ**

Νίκος Α. Πασχαλούδης, Δημοτικά τραγούδια. Η μουσική παράδοση της Νιγρίτας και της Βισαλτίας, (επιμέλεια έκδοσης Γιάννης Κ. Νούλης), Θεσσαλονίκη: Ομοσπονδία Πολιτιστικών Συλλόγων και Σωματείων Νομού Σερρών με έδρα τη Θεσσαλονίκη, 2007, σσ. 806 + Ευρετήρια ηχογραφήσεων, σσ. 46 + 1ος και 2ος δίσκος DVD.

Όπως είναι γνωστό η δημοτική ποίηση μαζί με τη μουσική της αποτελούσε το πιο αποτελεσματικό μέσο έκφρασης των συναισθημάτων του ανθρώπου της παραδοσιακής κοινωνίας. Όποτε ο άνθρωπος αισθανόταν να κατακλύζεται από συναισθήματα χαράς, λύπης, ελπίδας, απογοήτευσης στρεφόταν στη δημοτική ποίηση και έβρισκε καταφύγιο και διέξοδο σε αυτήν.

Εκείνο ωστόσο που εντυπωσιάζει τους μελετητές της είναι η διάρκεια της εκφραστικής δύναμης που η δημοτική ποίηση διαθέτει και εξακολουθεί να διατηρεί ακόμη και σήμερα σε μια εποχή τόσο μακρινή από αυτήν της ακμής του παραδοσιακού πολιτισμού. Και είναι να απορεί κανείς πώς στίχοι τόσο απλοί και λιτοί, φτιαγμένοι από απλούς καθημερινούς ανθρώπους μπορούν και εξακολουθούν να συγκινούν τις καρδιές των ανθρώπων αιώνες τώρα. Ο πατέρας της ελληνικής λαογραφίας Νικόλαος Πολίτης αναφερόμενος σχετικά λέει πως «η υπεροχή της δημώδους ποιήσεως οφείλεται εις την εκφαινομένην εν αυτή απλότητα και αλήθειαν».¹ Αυτές οι

¹ Το κείμενο αυτό είναι επεξεργασμένη μορφή της ομιλίας που πραγματοποιήσα στην εκδήλωση παρουσίασης του βιβλίου του Νίκου Πασχαλούδη που οργάνωσε η Ομοσπονδία των Σεραϊκών Συλλόγων Αττικής στην αίθουσα εκδηλώσεων της Μακεδονικής Εστίας (21 Νοεμβρίου 2009).

αρετές νομίζω έθελξαν από νωρίς τους μελετητές του λαϊκού πολιτισμού και για αυτό το λόγο το δημοτικό τραγούδι είναι ένα από τα αγαπημένα θέματα της λαογραφικής έρευνας από τα πρώτα χρόνια της επιστήμης στην Ελλάδα μέχρι σήμερα, με πρώτο εκδότη συστηματικής συλλογής δημοτικών τραγουδιών τον Claude Fauriel² στις αρχές του 19^{ου} αι.

Ένα από τα ζητήματα που έχουν απασχολήσει από πολύ νωρίς την επιστήμη της λαογραφίας ήταν ο όρος «δημοτικό τραγούδι», με τον οποίο συνηθίζουμε να αποκαλούμε τα σχετικά τραγούδια, και ειδικότερα τι σημαίνει ακριβώς ο όρος αυτός τόσο ως προς το περιεχόμενο όσο και ως προς τη διαδικασία της δημιουργίας ενός τέτοιου τραγουδιού. Τα ερωτήματα αυτά φέρνει με τον τρόπο της στο προσκήνιο η εξαντλητική, μακρόχρονη και καθ' όλα αξιέπαινη επιτόπια έρευνα του κ. Νίκου Πασχαλούδη, η οποία κατέληξε σε μια εξαιρετικά εκτενή συλλογή δημοτικών τραγουδιών σχετικά με τη μουσική παράδοση στην περιοχή της Νιγηρίας και της Βισαλτίας.

Πρόκειται για ένα έργο το οποίο εντυπωσιάζει με το πλήθος των συγκεντρωμένων τραγουδιών και μάλιστα από μία μόνο περιοχή των Σερρών. Για τη συγκέντρωση του υλικού αυτού ο κ. Πασχαλούδης δεν προτίμησε την έρευνα γραφείου αλλά αντίθετα, και γι' αυτό είναι αξιέπαινος, επέλεξε να πραγματοποιήσει μια πολύχρονη επιτόπια έρευνα. Όσοι ασχολούμαστε με την επιτόπια έρευνα ξέρουμε τι κόπο ψυχικό και σωματικό σημαίνει αυτό. Αποτέλεσμα αυτής της κοπιώδους προσπάθειας είναι η συγκέντρωση του εντυπωσιακού αριθμού των 793 τραγουδιών με πάνω από 1660 παραλλαγές. Αναφέρω και τις παραλλαγές διότι και αυτές, όπως θα αναπτύξω παρακάτω, έχουν τη σημασία τους. Η μελέτη συμπληρώνεται με δύο δίσκους DVD, στους οποίους υπάρχουν οι μουσικές καταγραφές των αναφερόμενων τραγουδιών και αποτελούν παράρτημα του Ευρετηρίου ηχογραφήσεων που συνοδεύει το βιβλίο.

Είναι γνωστό πως το δημοτικό τραγούδι, αν και αντιπροσω-

Ν. Γ. Πολίτης, «Γνωστοί ποιηταί δημοτικών ασμάτων», ο ίδιος, *Λαογραφικά Σύμμεικτα. Τόμος Α΄*, Εν Αθήναις, 1920, σ. 217.

² Claude Fauriel, *Δημοτικά τραγούδια της συγχρόνου Ελλάδος*, (εισαγ. Νίκου Α. Βέη), μτφρ. Απ. Δ. Χατζηεμμανουήλ, Αθήνα: Νίκος Δ. Νίκας, 1956 (πρώτη έκδοση στα γαλλικά 1824).

πέυει μια συλλογική έκφραση, στην αφετηρία του είναι μια προσωπική δημιουργία, μια μουσική και ποιητική αποτύπωση των συναισθημάτων ή των ιδεών ενός ατόμου. Με άλλα λόγια το δημοτικό τραγούδι ξεκινά όπως και κάθε άλλο τραγούδι. Όπως έδειξε και ο Νικόλαος Πολίτης στην περίφημη ομιλία του «Γνωστοί ποιηταί δημοτικών ασμάτων», ο λαός ως σύνολο δεν μπορεί να γράφει δημοτικό τραγούδι³. Η συλλογικότητα του δημοτικού τραγουδιού είναι το αποτέλεσμα μια μακράς κοινωνικής διαδικασίας στην οποία λαμβάνουν μέρος με μια ποικιλία βαθμών συμμετοχής όλα τα μέλη μιας κοινότητας. Μέσα από αυτή τη διαδικασία το τραγούδι αποκτά γνωρίσματα της κοινότητας μέσα στην οποία τραγουδιέται και ο αρχικός προσωπικός χαρακτήρας του τραγουδιού χάνεται και τελικά παύει να ενδιαφέρει. Το κατ' αρχήν προσωπικό τραγούδι μετατρέπεται σε δημοτικό τραγούδι και εκφράζει πλέον όχι μόνο το άτομο που το εμπνεύστηκε αλλά ολόκληρη την κοινωνία, ολόκληρο το κοινωνικό και συμβολικό σύστημα της τοπικής κοινωνίας.

Η εντύπωση αυτή της συλλογικότητας νομίζω πως είναι φανερή μέσα στη συλλογή των τραγουδιών του κ. Πασχαλούδη. Ωστόσο η συλλογικότητα αυτή δεν εμφανίζει χαρακτηριστικά μονολιθικότητας. Αντίθετα σχεδόν για κάθε τραγούδι που παρουσιάζεται, υπάρχει και ένας, άλλοτε περιορισμένος και άλλοτε μεγάλος, αριθμός παραλλαγών, γεγονός το οποίο δίνει στον αναγνώστη μια εντύπωση πολυφωνίας στην έκφραση και μια αίσθηση παρακολούθησης της δημιουργίας ενός δημοτικού τραγουδιού εν τη γενέσει.

Το ζήτημα των παραλλαγών που βλέπουμε να κυριαρχούν μέσα στη συλλογή, μας φέρνει στο θεμελιώδες ζήτημα της παράδοσης και της νεωτερικότητας στο δημοτικό τραγούδι αλλά και στον παραδοσιακό πολιτισμό γενικότερα. Η παραλλαγή είναι εξ ορισμού μια απόκλιση από τον κανόνα, η οποία σημαίνει προσαρμογή του δημοτικού τραγουδιού στις εκάστοτε τοπικές, πολιτισμικές και κοινωνικές, συνθήκες. Έτσι λοιπόν η παραλλαγή

---

3 Ν. Γ. Πολίτης, «Γνωστοί ποιηταί δημοτικών ασμάτων», του ίδιου, *Λογογραφικά Σύμμεικτα. Τόμος Α΄*, Εν Αθήναις, 1920, σσ. 211-236. Πρόκειται για διάλεξη που έδωσε ο Πολίτης στον Φιλολογικό Σύλλογο Παρνασσός, μέσα σε μια σειρά διαλέξεων για τους Έλληνες ποιητές. Πρώτη δημοσίευση το 1916.

είναι ένα εξίσου ουσιαστικό στοιχείο στο δημοτικό τραγούδι και είναι αυτό το οποίο το διατηρεί ζωντανό και βοηθάει στην εξέλιξή του. Η παράθεση λοιπόν των παραλλαγών στη συλλογή είναι μια δημοκρατική θα λέγαμε χειρονομία, καθώς συμπεριλαμβάνοντας και άλλες φωνές μας δείχνει όχι μόνο την ποικιλία με την οποία μπορεί να προσεγγίσει και να εκφράσει ένα θέμα ο λαός, αλλά και την ανάγκη ύπαρξης αυτών των παραλλαγών για την εξέλιξη του δημοτικού τραγουδιού.

Ο κ. Πασχαλούδης έχει ασχοληθεί επί μακρόν με τη λαογραφία της περιοχής χωρίς να είναι ακαδημαϊκός λαογράφος. Είναι ένας ανιδιοτελής εραστής της λαογραφίας που ενδιαφέρεται να καταγράψει και να περισώσει ό,τι μπορεί. Μάλιστα το γεγονός ότι δεν θήτησε στη ακαδημαϊκή λαογραφία τον βοήθησε να αποφύγει διάφορες στρεβλώσεις που χαρακτήριζαν παλαιότερα τη λαογραφική έρευνα και να είναι περισσότερο ανοιχτός και συγκαταβατικός στις εμφανιζόμενες αλλαγές του παραδοσιακού πολιτισμού, με την έννοια των αποκλίσεων από τον κανόνα. Και εδώ νομίζω βρίσκεται η ιδιαιτερότητα της συλλογής. Μαζί με τα γνωστά δημοτικά τραγούδια θα δούμε να συμπεριλαμβάνονται στη συλλογή του και νεότερα τραγούδια που ίσως να ξενίσουν κάποιον, ο οποίος δε συμεριζεται μια δυναμική προσέγγιση του λαϊκού πολιτισμού. Έτσι στη συλλογή συμπεριλαμβάνονται π.χ. τραγούδια του μακεδονικού αγώνα, τραγούδια του στρατού, του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, τραγούδια εργατικά όπως π.χ. «Οι καπνατζήδες» ή τραγούδια που έχουν μια λόγια ή αστική χροιά, όπως είναι π.χ. το τραγούδι «Η μάχη ετελείωσε».

Όμως όσοι είναι γνώστες της σχετικής τοπικής παράδοσης ξέρουν πολύ καλά πως τα τραγούδια αυτά είχαν ευρεία απήχηση την εποχή εκείνη στην περιφέρεια και συνόδευαν την καθημερινή και εορταστική ζωή των κατοίκων αδιακρίτως παραδοσιακότητας ή λογιότητας. Δηλαδή είχαν μετατραπεί από λειτουργική άποψη σε «δημοτικά». Η συμπερίληψη αυτών των τραγουδιών στη συλλογή και η αναγνώριση της απήχησης τους στον τοπικό πληθυσμό διευρύνει εννοιολογικά τους ορίζοντες των εννοιών της λαϊκότητας όπως και της πολιτιστικής παράδοσης, δίνοντας σε αυτές μια δυναμική χροιά. Δείχνει ότι ο λαϊκός πολιτισμός είναι μια δυναμική και όχι στατική κοινωνική διαδικασία.

Στην προσπάθειά του να ταξινομήσει το υλικό του ο κ. Πασχα-

λούδης βρέθηκε άθελά του αντιμετώπος με ακόμη ένα θεμελιώδες ζήτημα της λαογραφικής έρευνας, αυτό της κατάταξης. Η παρουσίαση της εμπειρίας του επάνω στο ζήτημα αυτό είναι διαφωτιστική των δυσκολιών που αντιμετωπίζει ο ερευνητής στο ζήτημα της τακτοποίησης του υλικού, καθώς και στα κριτήρια με βάση τα οποία γίνεται αυτή. Όπως χαρακτηριστικά γράφει «το πρόβλημα με την ταξινόμηση των δημοτικών τραγουδιών σε κατηγορίες, φαίνεται ότι είναι μόνο πρόβλημα αυτών που καταπιάνονται με την καταγραφή τους. Ο λαός που τα τραγουδά δεν τα ταξινομεί. Τα τραγουδά όπου και όπως του αρέσει και δεν νοιάζεται για το πού τα κατατάσσουν στις καταγραφές.»⁴ Και πράγματι έτσι είναι. Το γεγονός ότι κάποιο τραγούδι φτιάχτηκε με αφορμή μια ιδιαίτερη περίπτωση ή ένα συμβάν, δε σημαίνει ότι αυτό παραμένει περιορισμένο. Με εξαίρεση ορισμένες κατηγορίες τραγουδιών, τα υπόλοιπα τραγούδια λέγονταν ελεύθερα.

Όλα τα παραπάνω μας δείχνουν το πόσο σημαντική μπορεί να αποδειχθεί η εμπειρία της επιτόπιας έρευνας για το συλλογέα λαογραφικού υλικού, στην προοπτική της κατανόησης του γεγονότος ότι τα λαογραφικά φαινόμενα έχουν συχνά λειτουργίες που τα απομακρύνουν από την συμβατική τους θέση μέσα στο ταξινομικό σύστημα της λαογραφίας. Πρόκειται για μια ιδιότητα των φαινομένων του λαϊκού πολιτισμού που αν και ήταν γνωστή από παλιά στον ακαδημαϊκό χώρο, ωστόσο άργησε πολύ για να γίνει κατανοητό το βάθος της παρατήρησης αυτής. Μέχρι πρόσφατα οι διάφορες συλλογές των λαογραφικών φαινομένων συντάσσονταν ακολουθώντας τη συμβατική κατάταξη που είχε θεσπίσει η λαογραφία για αυτές στην περίοδο του Μεσοπολέμου, με βάση τον τύπο τους και όχι τη λειτουργία τους⁵.

Το ζωνρό ενδιαφέρον του κ. Πασχαλούδη για τη γλώσσα είναι άμεσα αναγνωρίσιμο μέσα στη συλλογή. Στις τελευταίες σελίδες του βιβλίου υπάρχει Γλωσσάρι με την ερμηνεία των διαφορών λέ-

4 Νίκος Α. Πασχαλούδης, *Δημοτικά τραγούδια. Η μουσική παράδοση της Νιγρίτας και της Βισαλτίας*, Θεσσαλονίκη: Ομοσπονδία Πολιτιστικών Συλλόγων και Σωματείων Νομού Σερρών με έδρα τη Θεσσαλονίκη, 2007, σ. 29-30.

5 Μιράντα Τερζοπούλου και Ελένη Ψυχογιού, «'Άσματα' και τραγούδια. Προβλήματα έκδοσης των δημοτικών τραγουδιών», *Εθνομολογία*, τόμ. 1 (1992), σ. 143-165.

ξεων από το τοπικό ιδίωμα. Νομίζω πως αυτή η σύνδεση των δημοτικών τραγουδιών με το ζήτημα της μελέτης της γλώσσας είναι αρκετά ενδιαφέρουσα και όχι μόνο από την άποψη της ιστορίας της γλώσσας. Ο καθηγητής λαογραφίας Μιχάλης Μερακλής, στη μελέτη του *«Πέντε λαογραφικά δοκίμια για τη γλώσσα και την ποίηση»* μιλώντας για την ποιητικότητα του λαϊκού λόγου και εκφράζοντας την άποψη ότι η παλαιότερη γλώσσα της αγροτικής κοινότητας υπερείχε ποιοτικά σε σύγκριση με τη σύγχρονη γλώσσα αναφέρει πως *«μια πρωτοβάθμια ποίηση προκύπτει από τη στιγμή κιόλας, που η επαφή του ανθρώπου με το περιβάλλον του εκφράζεται με τη γλώσσα. Το πλάσιμο των λέξεων, που εκφράζουν αυτή τη σχέση, είναι ήδη ποίηση. Ο βοσκός βλέπει μια γίδα του να έχει όρθια, στητά κέρατα. Και την ονομάζει “στητοκέρα”. Είναι μία πρωτογενής ποίηση. Πρωτογενής, όχι μόνο γιατί δεν υπάρχει η ποιητική πρόθεση, αλλά και γιατί την ίδια γίδα είπε ο βοσκός, εκτός από στητοκέρα, και λαμπαδοκέρα και πυργοκέρα: γίδα με στητά κέρατα σα λαμπάδες ή σαν πύργο. Εδώ πια έχουμε ένα από τα πιο χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ποίησης: τη μεταφορά. Η λαμπαδοκέρα γίδα δεν είναι μόνο μια γίδα με κέρατα στητά, δηλαδή ένα πραγματικό, φυσικό ον, αλλά και ένα ον μη πραγματικό, φανταστικό: μια γίδα που τα στητά κέρατά της σα να υποκαθίστανται από δύο λαμπάδες ή κάποιον πύργο. Ένας ζωγράφος θα μπορούσε, αν απέδιδε με το χρωστήρα του τις λέξεις του βοσκού, για να τις αποδώσει ακριβώς, να παραστήσει τα κέρατα συγχρόνως και σα λαμπάδες ή πύργο.»* Και καταλήγει ο ίδιος *«εννιώ λοιπόν ως ποίηση πρωτογενή το πλάσιμο μιας γλώσσας που παριστάνει τον κόσμο, ως ποίηση δευτερογενή το πλάσιμο μιας γλώσσας που παριστάνει τον κόσμο μ' ένα τρόπο που υπερβαίνει, ως ένα βαθμό, τη φυσική του παράσταση.»*⁶ Και τέτοια παραδείγματα πιστεύω πως μπορεί να βρει κάποιος αρκετά μέσα στη συλλογή των δημοτικών τραγουδιών του κ. Πασχαλούδη.

Πολλά έχουν γραφτεί για τον μουσικό χαρακτήρα των τραγουδιών και για τις επιπτώσεις που έχει στη νοηματοδότησή τους η τυχόν απώλεια ή η παραμέληση της μουσικής καταγραφής τους. Πράγματι το δημοτικό τραγούδι εκτός από κείμενο είναι και μου-

6 Μ. Γ. Μερακλής, *«Ποιητικότητα του λαϊκού λόγου»*, του ίδιου, *Πέντε λαογραφικά δοκίμια για τη γλώσσα και την ποίηση*, Αθήνα: Εκδόσεις Φιλιππότη, 1985, σ. 12-13.

σική. Ο κ. Πασχαλούδης φαίνεται πως το γνωρίζει καλά και γι' αυτό δεν περιορίστηκε στην κειμενική καταγραφή των τραγουδιών, αλλά φρόντισε να συνοδεύσει την έκδοση των τραγουδιών και με την μουσική τους. Νομίζω πως η πλευρά αυτή της έκδοσης, η μουσική, είναι εξίσου σημαντική με τη συλλογή των τραγουδιών, ως κειμένων, καθώς εκτός φυσικά από τη διάσωση της τοπικής μουσικής παράδοσης που γίνεται με αυτόν τον τρόπο, επιπλέον μας μεταδίδεται και το τοπικό ηχόχρωμα των φωνών, ένα στοιχείο πολιτισμικά προσδιορισμένο και γι' αυτό το λόγο στοιχείο όχι μόνο έκφρασης αλλά και συνιστώσα του τοπικού πολιτισμού. Μακριά από τους καλλίφωνους τραγουδιστές που συνήθως ακούμε στις διάφορες εκπομπές, οι ηχογραφήσεις που συνοδεύουν τη συλλογή μεταδίδουν με ειλικρίνεια στον ακροατή την παράδοση που κουβαλούν οι τραγουδιστές τους, έτσι ώστε πολλές φορές καταλαβαίνεις πως αυτή έρχεται από πολύ μακριά και μεταφέρει μαζί της το ύφος και την ατμόσφαιρα που υπήρχε όταν τα τραγουδούσαν οι άνθρωποι εκείνης της εποχής στα χοροστάσια, στα γλέντια μέσα στα σπίτια ή στα νυχτέρια για τη διεκπεραίωση διαφόρων εργασιών.

Αλλά και η κειμενική καταγραφή των τραγουδιών παρουσιάζεται όπως συλλέχθηκαν τα ίδια τα τραγούδια χωρίς διορθώσεις ή ωραιοποιήσεις. Μάλιστα η συμπαράθεση και των γυρισμάτων ή τσακισμάτων των τραγουδιών στο ποιητικό κείμενο φανερώνει την επίταση του συναισθήματος που συχνά χάνεται σε φιλολογικού τύπου εκδόσεις δημοτικών τραγουδιών.

Η ανάγνωση της συλλογής αναδεικνύει και άλλα ζητήματα που είναι άξια να μνημονευθούν εδώ αλλά ο χώρος δεν επαρκεί. Πολλά, παραδείγματος χάριν, θα μπορούσε να πει κάποιος για την χρησιμότητα αυτής της συλλογής στην κατεύθυνση της προσέγγισης της ποιητικής μαρτυρίας ως ιστορίας, αφού μέσα σε αυτά παρουσιάζονται τα τοπωνύμια (ένα κατεξοχήν ιστορικής σημασίας στοιχείο, αφού τα ονόματα των τόπων είναι αυτά που υφίστανται στο πέρασμα του χρόνου τις λιγότερες αλλαγές), οι τοπικές οικονομικές συνθήκες, οι κοινωνικές σχέσεις, οι κοινωνικοί ρόλοι και συνολικά οι αντιλήψεις και οι πρακτικές μιας άλλης εποχής⁷.

7 Για το θέμα της μελέτης της λειτουργίας των φαινομένων αντί της συμβατικής ειδολογικής προσέγγισης βλ. Δημ. Σ. Λουκάτος, «M. Maget, Guide d'étude directe des comportements culturels, Paris (Civilisations du

Τέλος, άξια αναφοράς είναι η Ομοσπονδία Πολιτιστικών Συλλόγων και Σωματείων Νομού Σερρών με έδρα τη Θεσσαλονίκη. Όλοι ξέρουμε ή, αν δεν έχουμε επαφή με τον εκδοτικό χώρο, μπορούμε να φανταστούμε πώς λειτουργεί σήμερα η εκδοτική παραγωγή και ποιος είναι ο κύριος μοχλός ανάπτυξής της. Οι προοπτικές για τέτοιου είδους εργασίες, όπως του κ. Πασχαλούδη, είναι εξαιρετικά περιορισμένες, καθώς στην πλειονότητά τους οι μελέτες αυτές έχουν μια αμφίβολη οικονομική σταδιοδρομία, αφού τίποτε δεν προεξοφλεί την απόσβεση του κεφαλαίου που θα έχει επενδύσει ο επιχειρηματίας και, πολύ περισσότερο, το ανάλογο επιχειρηματικό κέρδος που αυτός αναμένει από την έκδοση ενός τέτοιου βιβλίου. Από την άλλη όμως μεριά υπάρχει η ανάγκη διάσωσης, δημοσίευσης και μετάδοσης αυτής της γνώσης στο ευρύ κοινό και στην ακαδημαϊκή κοινότητα για λόγους επιστημονικούς, αλλά και κοινωνικούς, όπως είναι η διατήρηση στη συλλογική μνήμη όλης της ιστορίας και του πολιτισμού ενός τόπου. Και εδώ, προς άρση του αδιεξόδου έρχεται η Ομοσπονδία και γι' αυτό της αξίζουν συγχαρητήρια.

Το βιβλίο πιστεύω ότι ενδιαφέρει όχι μόνο τους λαογράφους αλλά και πολλούς άλλους ερευνητές που ασχολούνται με τον παραδοσιακό αγροτικό πολιτισμό στην ολότητά του, καθώς προσφέρει νέα γνώση στην ακαδημαϊκή επιστημονική κοινότητα. Επιπλέον, με το έργο του ο κ. Πασχαλούδης κατόρθωσε να διασώσει πρωτογενές υλικό το οποίο με την πάροδο του χρόνου και με την υπάρχουσα εξέλιξη των πραγμάτων ήταν καταδικασμένο να χαθεί, να περάσει στη λήθη ανεπίστρεπτα. Κατά συνέπεια το βιβλίο μπορεί να θεωρηθεί ως μια εξαιρετική συμβολή στη διατήρηση της συλλογικής μνήμης, ένα στοιχείο σημαντικό, ιδιαίτερα στις σημερινές συνθήκες της παγκόσμιας αναδιάρταξης των πραγμάτων σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο.

Sud), 1953. 8ο σελ. xxxvι, 260. Εκτός κειμένου: 16 πίνακες (σχέδια και φωτογραφίες)» (βιβλιοκρισία), *Ελληνικά*, τόμ. 13 (1954), σ. 357-361.